

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІЗОТОВА Наталя Павлівна

удк 811.111'42

**ТЕКСТОВИЙ КОНЦЕПТ *ШЛЯХ ДО СЛАВИ*
В АНГЛОМОВНИХ БІОГРАФІЧНИХ РОМАНАХ ХХ СТОЛІТТЯ:
СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ ТА НАРАТИВНИЙ АСПЕКТИ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі лексикології та стилістики англійської мови Київського національного лінгвістичного університету, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Воробйова Ольга Петрівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
кафедра лексикології та стилістики англійської мови,
завідувач кафедри

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мартинюк Алла Петрівна,
Харківській національний університет
імені В. Н. Каразіна, кафедра теорії та практики
перекладу англійської мови, професор

кандидат філологічних наук, доцент
Марчишина Алла Анатоліївна,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, кафедра англійської мови, доцент

Захист відбудеться " 17 " грудня 2009 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.054.02 Київського національного лінгвістичного університету (03680 МСП, Київ-150, вул. Червоноармійська, 73).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського національного лінгвістичного університету (Київ-150, вул. Червоноармійська, 73)

Автореферат розісланий " 12 " листопада 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

О. М. Кагановська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено розкриттю семантико-когнітивних та наративних особливостей втілення складноструктурованого текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах ХХ століття. Звернення до цієї тематики видається плідним для встановлення специфіки текстової реалізації ключових концептів, що стоять за різними літературними жанрами, шляхом з'ясування принципів їхньої взаємодії в художньому творі.

У парадигмі сучасної лінгвістики та лінгвопоетики термін "концепт" уже не одне десятиріччя посідає пріоритетні позиції (Н. Д. Арутюнова, З. Кевечеш, О. С. Кубрякова, А. П. Мартинюк, О. І. Морозова, М. В. Нікітін, Ю. С. Степанов, Ч. Філлмор). Концепти у художньому втіленні розглядаються в рамках різних дисциплін – лінгвофілософії (Л. В. Міллер), психолінгвістики (О. О. Залевська, В. А. Піщальникова), лінгвокультурології (Є. В. Нагібіна, О. С. Пальчевська), наратології (О. М. Кагановська, Н. Ю. Філістова) та когнітивної поетики (Л. І. Белехова, Н. С. Болотнова, О. П. Воробйова, В. Г. Ніконова, І. А. Тарасова).

У сфері художньої когнітології основна увага дослідників зосереджена на внутрішній організації та способах вербалізації окремих концептів як одиниць, що у своїй сукупності формують загальну картину світу літературного твору (Н. С. Болотнова, Л. О. Бутакова, О. П. Воробйова). Дослідницький акцент у межах цієї галузі в останні роки зміщується від аналізу одиничних концептів (С. М. Карпенко, Ю. Н. Кольцова) до розгляду концептуальних опозицій (А. О. Мішин, О. Ю. Пономарьова), гештальтних (О. О. Близнюк) або складноструктурованих (Е. В. Грабарова, О. Г. Скідан) концептів, а також систем концептів, включаючи й художні (О. М. Кагановська, В. Г. Ніконова).

Наразі недостатньо висвітленим залишається жанровий аспект вивчення концептів, який обмежується переважно їх аналізом у літературному тексті (О. Є. Беспалова, І. О. Долбіна, І. А. Тарасова) без урахування зумовленості реалізації концептів жанровими ознаками художнього твору. Залучення здобутків когнітивної поетики (Л. І. Белехова, О. П. Воробйова, З. Кевечеш, П. Стоквелл, М. Фрімен) уможливує виявлення тих жанрових чинників, які впливають на формування змісту й обсягу концептів, актуалізованих у творах певного жанру, а також встановлення напрямків, за якими відбувається розгортання концептів у відповідних текстах.

Актуальність цієї дисертаційної роботи визначається загальною тенденцією сучасної концептології до пошуку нових ракурсів вивчення концептів як значущих смислових елементів тексту, що слугують орієнтирами інтерпретації художнього твору. З'ясування специфіки втілення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ крізь призму жанрової природи англomовного біографічного роману видається особливо важливим для розуміння механізмів породження тих ключових

художніх образів, які виникають у процесі складної жанрово зумовленої взаємодії концептів у просторі художнього тексту.

Гіпотеза нашого дослідження полягає в тому, що текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ є кластерним складноструктурованим концептом, жанрово специфічним для англomовних біографічних романів, що й окреслює напрямки його розгортання в таких творах. Водночас він стає тим чинником, який визначає ідейно-тематичну, концептуальну та наративну організацію текстів біографічного роману.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до комплексної колективної теми "Когнітивні дослідження тексту і дискурсу: поетика, стилістика, риторика" кафедри лексикології та стилістики англійської мови Київського національного лінгвістичного університету (тема затверджена вченою радою Київського національного лінгвістичного університету, протокол № 2 від 23 вересня 2004 р.). Проблематика дисертації входить до кола питань, досліджуваних у межах держбюджетної наукової теми Міністерства освіти і науки України "Функціональні моделі тексту та дискурсу у синхронії та діахронії: когнітивний, комунікативний та емотивний аспекти" № 0106U002115, що розробляється Київським національним лінгвістичним університетом (тема затверджена вченою радою КНЛУ, протокол № 6 від 30 січня 2005 р.).

Метою дослідження є встановлення семантико-когнітивних та наративних особливостей втілення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах ХХ століття крізь призму жанрової специфіки цих творів.

Поставлена мета передбачає необхідність розв'язання таких **завдань**:

- простежити основні тенденції розвитку англomовної біографічної прози ХХ століття;
- виявити провідні жанротвірні ознаки англomовного біографічного роману ХХ століття і побудувати на цій основі його жанрову модель;
- окреслити специфіку англomовного художнього біографічного наративу та виокремити його структурно-змістові одиниці;
- уточнити зміст понять "текстовий концепт" та "художній концепт" у контексті сучасних когнітивно-поетологічних студій;
- розкрити своєрідність структурування текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ та його складників;
- визначити зміст концептів ШЛЯХ / PATH, ТВОРЧИСТЬ / CREATION, СЛАВА / FAME і окреслити вектори їхньої взаємодії;
- виділити семантико-когнітивні особливості втілення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в досліджуваних романах на основі взаємодії його складників;
- встановити наративну специфіку реалізації текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах ХХ століття;

- реконструювати наративні сценарії художньої репрезентації шляху до слави головних героїв аналізованих творів;
- виявити особливості втілення згорнутих та розгорнутих наратем як засобів репрезентації текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в художній біографічній оповіді;
- з'ясувати варіативність наративного розгортання текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в досліджуваних творах.

Об'єкт нашої роботи – текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англійських біографічних романах ХХ століття.

Предмет вивчення становлять семантико-когнітивний та наративний аспекти художнього втілення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ, розглянуті крізь призму жанрових ознак досліджуваних біографічних романів.

Матеріалом аналізу слугували 10 англійських біографічних романів визначеного періоду чотирьох американських авторів – Д. Брейдера, Д. Вейса, С. Марлоу, І. Стоуна, загальним обсягом 2437 сторінок, з яких було вилучено 485 текстових фрагментів як контекстів актуалізації текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ, реконструйованого на основі словникових дефініцій лексем, що є репрезентантами концептів ШЛЯХ / PATH, ТВОРЧИСТЬ / CREATION, СЛАВА / FAME в англійській мові.

Мета та завдання дослідження зумовили застосування комплексної методики із залученням *компонентного, концептуального, контекстуально-інтерпретаційного та семіотико-наративного* методів аналізу. На основі *компонентного* аналізу встановлено семантичну структуру лексем-репрезентантів концептів ШЛЯХ / PATH, ТВОРЧИСТЬ / CREATION, СЛАВА / FAME в англійській мові. Для реконструкції метафоричних образів як засобів втілення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ задіяна методика *концептуального аналізу* в термінах *концептуальних метафор* (Дж. Лакофф, М. Джонсон). Елементи методики *ідентифікації концептів* В. Г. Ніконової застосовано у реконструкції параболічних образів, що репрезентують досліджуваний концепт. Моделювання текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в наративному аспекті здійснено за допомогою реконструкції сценаріїв (Дж. Лакофф) художнього відображення творчого шляху головних героїв аналізованих романів. Із метою виявлення особливостей репрезентації текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ, що відбиті в семантиці художньої оповіді, була використана методика *семіотичного* аналізу художнього наративу (Р. Барт, Цв. Тодоров, Р. Шоулз). Для визначення тенденцій наративного втілення концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ залучено елементи *кількісного* аналізу.

Наукова новизна дисертації зумовлюється жанровим підходом до аналізу текстових концептів у художньому творі. У роботі вперше на матеріалі англійської художньої біографічної прози ХХ століття встановлені семантико-когнітивні та наративні особливості актуалізації текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ. Розкрито зміст поняття "кластерний концепт", з'ясовано

специфіку структурування та репрезентації таких текстових концептів у прозовому творі. Новою є запропонована в дисертації модель семантичної та структурної організації англомовної художньої біографічної оповіді. Введено у науковий обіг поняття "*наратема*", "*наративний сценарій*" і розроблено процедури їхнього аналізу. Новизною відзначається жанрова модель англомовних біографічних романів ХХ століття, побудована в лінгвістичному ключі.

Теоретичне значення дисертаційної роботи визначається її внеском у лінгвоконцептологію, когнітивну поетику, наратологію. Отримані результати сприятимуть подальшому вивченню концептуальної організації художнього нарративу, а також дослідженню концептів як текстових конструктів, виявленню механізмів їх формування та функціонування в концептуальному просторі художнього тексту. Теоретично значущим є встановлення кореляції між текстовим та художнім концептами, що відкриває нові ракурси досліджень текстових концептів у їхньому художньому втіленні. З'ясування специфіки кластерних текстових концептів поглиблює знання про текстовий концепт та способи його художньої репрезентації. Розкриття структурних та змістових особливостей художнього біографічного нарративу розширює уявлення про природу інших нарративів, які також можуть бути розглянуті крізь призму взаємопов'язаних подій. Методика аналізу, представлена в дисертації, може знайти своє застосування при вивченні текстових концептів у прозових творах інших жанрів.

Практичне значення отриманих результатів убачається в можливості використання її положень та висновків у курсі стилістики англійської мови (розділи "Стилїстика тексту", "Стилїстична семасіологія", "Стилїстична лексикологія"), інтерпретації тексту, курсах за вибором із художньої семантики, когнітивної поетики, лінгвоконцептології, наратології, під час написання наукових праць, присвячених жанровому підходу до дослідження текстових концептів. Елементи методики аналізу прозового твору вже застосовуються на заняттях з аналітичного читання на старших курсах факультету англійської мови КНЛУ.

Апробацію результатів дисертації було здійснено на семи конференціях, у тому числі на *міжнародній* науково-практичній конференції "*Міжкультурна лінгвістика та формування іншомовної комунікативної компетенції*" (Київ, 2006 р.); чотирьох *всукраїнських* науково-практичних конференціях: "*Мови у відкритому суспільстві*" (Чернігів, 2006 р.); "*Мова. Культура. Комунікація*" (Чернігів, 2007 р.); "*Мова, освіта, культура у контексті Болонських реалій*" (Київ, 2008, 2009 рр.); двох *міжвузівських* конференціях молодих учених "*Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур*" (Донецьк, 2006, 2007 рр.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у семи статтях, опублікованих одноосібно у фахових наукових виданнях ВАК України (3,61 др. арк.), та в матеріалах і тезах виступів на наукових конференціях (0,87 др. арк.). Загальний обсяг публікацій становить 4,48 др. арк.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списків використаної наукової літератури та джерел ілюстративного матеріалу, а також додатків. Обсяг тексту дисертації складає 175 сторінок, загальний обсяг роботи разом із бібліографією й додатками становить 252 сторінки. Список використаної літератури включає 367 джерела, в тому числі 26 позицій довідкової літератури, 10 – ілюстративного матеріалу.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, відзначено актуальність та новизну роботи, сформульовано мету, завдання, робочу гіпотезу дослідження, визначено його об'єкт та предмет, окреслено матеріал та застосовані методи аналізу, подано перелік положень, що виносяться на захист, викладено теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі** визначено поняттєвий та теоретичний апарат дослідження, проаналізовано та систематизовано підходи до вивчення текстових концептів у художній прозі; встановлено статус концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ; з'ясовано жанрову природу англomовних біографічних романів; виявлено специфіку концептуальної та наративної організації досліджуваних творів; запропоновано комплексну методику аналізу кластерного текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в семантико-когнітивному та семіотико-наративному аспектах.

Другий розділ присвячено розкриттю семантико-когнітивних особливостей актуалізації текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах крізь призму взаємодії його концептуальних складників; розглянуто своєрідність структурування досліджуваного концепту; виявлено принципи смислової взаємодії його складників; встановлено способи образного втілення цього концепту.

У **третьому розділі** з семіотичних позицій висвітлено наративний аспект реалізації текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах за допомогою реконструкції наративних сценаріїв художньої репрезентації творчого шляху головних героїв аналізованих романів; визначено типи наратем, що репрезентують досліджуваний концепт у художній біографічній оповіді, та вектори їхнього текстового втілення; показано варіативність розгортання наративних сценаріїв шляху до слави головних героїв аналізованих романів.

У **загальних висновках** викладено результати дослідження, намічено перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

Розділ 1. "Теоретичні засади дослідження текстових концептів в англomовних біографічних романах". Вивчення концептів у жанровій перспективі передбачає встановлення специфіки жанру, в якому вони репрезентуються, адже, актуалізуючись у творах певних жанрів, вони неминуче вбирають у себе їх жанровий потенціал. Своєрідність біографічного роману як різновиду біографічної прози визначається його здатністю поєднувати риси жанрів біографії та роману (Н. А. Бугріна, Л. В. Ковальчук, Н. Л. Лейдерман). Саме така подвійна природа біографічного роману враховується у роботі при побудові його жанрової моделі, під якою, слідом за Цв. Тодоровим, маємо на увазі певний конструкт, що включає в себе низку інтегральних текстових властивостей, сукупність яких визначає належність тексту до того або іншого жанру. Розуміння біографічного роману як художнього твору, що описує фрагмент із життя реальної історичної особи, відтворює події її професійного становлення та самореалізації, визначає як релевантні такі жанрові риси біографічного роману: 1) авторський вимисел та домисел як підґрунтя біографічної оповіді; 2) наявність у структурі твору історичних та біографічних матеріалів; 3) аналітичний підхід до фактів, що віддзеркалює авторське тлумачення біографічних даних; 4) використання як об'єкта біографічної оповіді не лише конкретної історичної постаті, а й певної події або кола подій, до яких вона залучена (Н. А. Бугріна, К. Н. Гром, Т. Є. Комаровська, В. Д. Лопатіна).

У когнітивному ключі літературний жанр постає як структура знань, в якій відображені процеси концептуалізації та категоризації (В. О. Тиригіна) в осмисленні світу людиною. З цих позицій маркерами певного жанру виступають не лише жанрові ознаки творів, а концепти, що репрезентують цей жанр як складники певної системи або мережі концептів (О. П. Воробйова), які в процесі взаємодії формують концептуальний простір художнього твору (Н. С. Болотнова), позначений жанровою специфікою.

Вивчення концептів, утілених у художньому тексті, зумовлює розрізнення понять "текстовий концепт" (О. М. Кагановська, О. Я. Кресан) і "художній концепт" (Л. В. Міллер, В. Г. Ніконова, І. А. Тарасова). Якщо брати до уваги той факт, що термін "текстовий концепт" використовується на позначення концептів у текстах будь-якого функціонального стилю, а "художній" – лише в художніх (М. О. Красавський, В. Г. Ніконова), то поняття текстовий концепт видається ширшим, ніж художній. З іншого боку, текстовий концепт може розглядатися як різновид художніх концептів (Н. С. Болотнова) на підставі того, що текст є однією з форм репрезентації художніх концептів, і в такому разі він є вужчим за художній. Саме останнє твердження стало відправною точкою для визначення статусу концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в нашій роботі. Досліджуваний концепт вважаємо текстовим, оскільки засобом його вербалізації є не окремий

фрагмент (або фрагменти) тексту, а текст загалом. Отримуючи водночас свою репрезентацію в художньому тексті, він набуває художності.

Обраний у дисертації підхід до аналізу текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ виходить із семіотичної природи цієї ментальної одиниці, тобто властивості концепту існувати у знакових формах (М. В. Нікітін, А. М. Приходько). З цих позицій принциповим є розрізнення двох семіотичних планів – плану змісту і плану вираження концепту. У змістовому плані текстовий концепт становить структуровані сукупності ознак різної складності (М. В. Нікітін), які формуються протягом смислового розгортання художнього твору (Н. С. Болотнова), вбираючи в себе все різноманіття текстових смислів і перетворюючись на еквівалент твору в цілому (О. О. Залевська). Під планом вираження концепту мається на увазі "його озвнішнювання мовними засобами, його матеріальна оболонка" (А. М. Приходько), "тілесно-знакова форма" (С. Х. Ляпін).

У структурному відношенні текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ є *кластерним* утворенням, характерна особливість якого полягає у складеності з окремих елементів, які в процесі своєї взаємодії виконують визначені функції. Залучення понять "кластер", "кластерність" для структурування концептів зумовлюється їх дискретною, багатофакторною природою (М. В. Нікітін), тобто можливістю бути представленими самостійними складниками, які стають неподільними в його структурі, визначаючи "*консистенцію* концепту" (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі). Кластерна природа текстових концептів як багатокомпонентних структур виявляється в їхній здатності бути актуалізованими на текстовому рівні групою або низкою окремих концептів (Е. В. Грабарова), які кластерний концепт ніби "безперервно пробігає, проходить крізь них" (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі), кожного разу висвітлюючи окремі свої ознаки.

Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ розглядається в роботі як трикомпонентний кластер, який репрезентується в текстах англomовних біографічних романів через концепти: ШЛЯХ / PATH, ТВОРЧИСТЬ / CREATION, СЛАВА / FAME, стосовно яких він перебуває, за образним висловом Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі, у стані "*ширяючого польоту*". Перші два концепти вже наявні в імені досліджуваного текстового концепту, виокремлення останнього мотивується властивістю цього концепту метафорично віддзеркалювати певну сферу діяльності людини, а також змістом самих біографічних творів, що містять опис подій професійного становлення видатних творчих особистостей (художників, скульпторів). Тому текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в цих творах специфікується і набуває вигляду ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ДО СЛАВИ.

Актуалізований у біографічному романі, досліджуваний концепт відбиває життєвий досвід головного героя в його професійній сфері, висвітлюючи різні події із життя творчої особистості. Вербально втілений життєвий досвід людини фіксується в наративах різного типу (К. А. Андреева, Р. Барт, Ж. Женетт,

М. Тулан), зокрема *біографічному* (В. І. Тюпа). У нашій роботі біографічний наратив розглядається як художній виклад біографічних подій та ситуацій із життя головного героя, що відтворюють основні події його професійного становлення та самореалізації, означені певними просторово-часовими межами. Такі події об'єднуються у *наративи* – структурно-змістові одиниці художньої біографічної оповіді, що виконують роль організатора предметно-тематичного змісту наративу.

Специфіка вивчення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англійських біографічних романах у наративному ракурсі визначається динамічним та дискретним характером цього концепту. Перша властивість зумовила звернення у моделюванні досліджуваного концепту, актуалізованого в біографічній оповіді, до поняття "*наративний сценарій*", друга – спонукала вимірювати шлях до слави в біографічному наративі певними подіями, які відтворюють вузлові віхи творчої кар'єри видатних особистостей.

Наративний сценарій постає як динамічна когнітивна структура, елементами якої є поєднані часовими та причинно-наслідковими відношеннями нративи, що сукупно репрезентують певну послідовність подій із життя видатних особистостей. До значущих подій, що формують нративний сценарій, розкриваючи особливості оповідного втілення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англійських біографічних романах, відносимо такі: 1) події, що описують початок творчої кар'єри головного героя; 2) події, які відображають дії головного героя, спрямовані на досягнення поставленої мети; 3) події, що вказують на кінцевий результат таких дій.

Розділ 2. "Семантико-когнітивний аспект структурування текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англійських біографічних романах". Як одиниця структурованого знання концепт має визначену, але не жорстку структуру (Й. А. Стернін), складність окреслення якої зумовлена тим, що вона відтворює знання різного ступеня абстракції. Для опису текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в роботі використано *компонентну модель* його структурної організації, що представляє досліджуваний концепт у вигляді трьох компонентів: поняттєвого, образного та смислового. Виходячи з того, що в текстах англійських біографічних романів кластерний текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ репрезентується концептами ШЛЯХ / PATH, ТВОРЧИСТЬ / CREATION, СЛАВА / FAME, встановлення його змісту й структури уможлиблюється лише шляхом виявлення поняттєвого, образного та смислового наповнення кожного із цих складників.

Поняттєвий компонент відображає ознакову та дефініційну структуру концепту (С. Г. Воркачов); він охоплює такі його властивості, "які зберігаються в свідомості у вербальній формі" (В. І. Карасик). Цей компонент у складі концептів ШЛЯХ / PATH, ТВОРЧИСТЬ / CREATION, СЛАВА / FAME формується концептуальними ознаками, виявленими шляхом компонентного та дефініційного аналізу лексем, що є номінатами зазначених концептів в англійській мові.

Так, поняттєвий складник концепту ШЛЯХ / PATH представлений ознаками 'direction' (напрямок), 'method' (засіб), 'movement' (рух, дія), 'development' (розвиток), 'purpose' (мета), 'result' (результат), 'time' (час), 'effort' (зусилля), виходячи з яких шлях постає як: 1) розвиток упродовж деякого часу в напрямку до поставленої мети, що потребує певних зусиль для досягнення бажаного результату, та 2) засіб досягнення мети. Поняттєвий компонент концепту ТВОРЧИСТЬ / CREATION формується ознаками 'process' (діяльність), 'aim' (мета), 'effort' (зусилля), 'time' (час), 'result' (результат), останній, зокрема, представлений елементами 'production' (виготовлення), 'invention' (винахід), 'origination' (породження). Концепту СЛАВА / FAME притаманні ознаки 'state' (стан), 'achievement' (досягнення), 'result' (результат), пов'язаний, зокрема, із 'respect' / 'disrespect' (повага / неповага), 'reward' / 'disgrace' (нагорода / немилість), 'admiration' / 'disapproval' (захоплення / осуд, несхвалення) (RTEWP, LDCE, CCED, CEED).

Образний компонент текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ містить інформацію конотативного та асоціативного плану (В. Г. Ніконова, І. А. Тарасова). З огляду на те, що на образному рівні шлях як процес, спрямований до певної мети, і як засіб її досягнення імплікується як творчість, що і визначає властивості цього процесу, слугуючи одночасно засобом, за допомогою якого людина йде до своєї мети, образний компонент виявляється в досліджуваних текстах лише у концептів ТВОРЧИСТЬ / CREATION і СЛАВА / FAME. Образна інформація у структурі досліджуваного концепту представлена образами двох видів – метафоричними та параболічними (М. Тернер, Л. І. Белехова, О. П. Воробйова), розмежування яких у роботі здійснюється за такими параметрами: 1) механізм, що лежить в основі створення образу; 2) спосіб словесного представлення образу; 3) характер зв'язку між лексичним репрезентантом концепту та його смисловим релятом (В. Г. Ніконова) у межах окремого тематичного фрагменту.

Оснóву **параболічних образів** становить здатність людини осмислювати та впорядковувати свій досвід за допомогою певних сюжетів чи мотивів (М. Тернер, Л. І. Белехова). Такі образи формуються здебільшого необразною лексикою, а відповідний репрезентант концепту та його смисловий релят, зв'язок між якими базується на тотожності, схожості чи контрасті, належать, як правило, до однієї категоріальної сфери. Наприклад:

Discovering** that the draperies could be designed to serve structural purposes, he began to study the anatomy of folds. He **improvised** as he went along, completing **the life-size clay figure (I. Stone, The Agony and the Ecstasy).

Концепт ТВОРЧИСТЬ / CREATION ідентифікується в цьому тематичному фрагменті мовною одиницею *clay* (глина) у складі ключового елемента (О. М. Кагановська) *the life-size clay figure* (глиняна фігура в натуральну величину). Лексичний репрезентант концепту належить до поняттєвої сфери "скульптура" (sculpture) як різновиду інтелектуально-креативної діяльності

(RTEWP). Підґрунтям образного осмислення зазначеного концепту слугують дві параболічні концептуальні схеми: *CREATION is improvisation* (ТВОРЧИСТЬ є імпровізація) і *CREATION is discovering* (ТВОРЧИСТЬ є відкриття), реконструйовані на основі семантичних відношень схожості між ключовим елементом і його смисловими релятами *discovering* (відкриваючи для себе) та *improvised* (придумував, імпровізував) (RTEWP), які належать до тієї самої сфери, що й номінат концепту. Зазначені параболи описують творчість як діяльність, пов'язану з відкриттям та імпровізацією.

Виявлені у такий спосіб параболи дозволяють представити творчість в англійських біографічних романах як: 1) інтелектуально-креативний розвиток головного героя, в результаті якого він пізнає світ (*CREATION is a way of discovering people's nature*) та самого себе (*CREATION is a way of creating one's own world / a way of self-expression*); 2) процес, що супроводжується певним емоційним чи фізичним станом або породжує його (*CREATION is anxiety / suffering / joy*). Аналіз параболічного втілення концепту СЛАВА / FAME, включаючи погану славу (NOTORIETY), дозволив описати визнання головних героїв за такими параметрами: ознаки слави (*FAME is immortality / national recognition*); зовнішні вияви слави (*FAME is pride / admiration, NOTORIETY is apathy / criticism*); внутрішній стан творчої особистості у славі (*FAME is agony, NOTORIETY is disappointment / suffering*); шляхи здобування слави (*FAME is sacrifice / search*).

Метафоричні образи, що віддзеркалюють образне втілення концепту ТВОРЧИСТЬ / CREATION, реконструюються на основі як словесних поетичних образів, так і необразної лексики шляхом аналогового осмислення сутностей, що належать до різних галузей знань (Дж. Лакофф, З. Кевечеш, М. Фрімен), зокрема, 'disease' (хвороба): *illness, pain, ache, hurt, remedy*; 'destruction' (руйнація): *ruin, kill, burn, destroy*, зв'язок між якими базується, передовсім, на відношеннях уподібнення. Наприклад:

He returned home, reread the David chapter with heightened perception. For days he drew from memory virile male figures, seeking a David worthy of the biblical legend. He submitted design after design to his former Medici palace acquaintance, Gonfaloniere Soderini; to the Wool Guild; to the Board of Works of the cathedral. But nothing happened. He was stalemated; and he was burning up with marble fever (I. Stone, *The Agony and the Ecstasy*).

Підґрунтям метафоричного осмислення концепту ТВОРЧИСТЬ / CREATION у цьому фрагменті слугує концептуальна метафора CREATION IS ILLNESS (ТВОРЧИСТЬ є ХВОРОБА), на якій базується словесна метафора *he was burning up with marble fever* (він палав у мармуровій гарячці). Реконструкція метафоричного образу спирається на вияви аналогового мапування, тобто встановлення аналогії між гетерогенними сутностями різної природи та переосмислення їх у термінах інших сутностей (М. Фрімен, Л. І. Белехова). У нашому разі такими сутностями є творчість як процес творення скульптур та недуга як стан людини, під час якого

порушується нормальна життєдіяльність організму: *'Illness is a disease of the body or mind, or the condition of being ill'* (LDCE).

Проведений аналіз показав, що кластерний текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в біографічних романах отримує метафорично-образне втілення лише через концепт ТВОРЧИСТЬ / CREATION, який осмислюється в термінах *істоти* (CREATION IS A STRANGER / AN ANIMAL), *певного виду діяльності людини* (CREATION IS A GAMBLE / SELF-DESTRUCTION / PROTECTION), *фізіологічного, фізичного або емоційного стану* (CREATION IS HUNGER / FEVER), *речі, речовини, предмета* (CREATION IS A CANDLE / FOOD), *вмістища* (CREATION IS A CONTAINER), *лабіринту* (CREATION IS A LABYRINTH), *топографічного об'єкта* (CREATION IS A BOUNDLESS COUNTRY), *святилища* (CREATION IS A SHRINE), *природного* (CREATION IS LIGHT / FIRE) чи *надприродного явища* (CREATION IS GOD / DEMON).

Смисловий компонент кластерного текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ формується системою смислових атрибутів (В. Г. Ніконова), експлікованих шляхом аналізу словесного втілення параболічних та метафоричних образів у досліджуваних творах. Смислові атрибути, виявлені в результаті компонентного аналізу словникових дефініцій лексем на позначення концептів-корелятивів у складі метафор і парабол, об'єднуються в асоціативно-смислові поля (АСП) (Н. С. Болотнова), що організовані як сукупності **смислових блоків** (СБ), іншими словами як "пучки" тематично об'єднаних смислових атрибутів (С. М. Карпенко). АСП концептів взаємодіють між собою на основі відношень **контрасту** (взаємного заперечення, виключення, протиставлення), **збігу** (подібності) або **перетинання** (доповнення, атрибутивності, результативності, причиновості, конкретизації, взаємної кореляції) (В. Г. Ніконова), окреслюючи формат текстового втілення концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ. АСП концептів ТВОРЧИСТЬ / CREATION і СЛАВА / FAME контрастують у точках *'перемога – поразка'*, *'спосіб існування, життя – руйнація людини'*; збігаються в точках *'перемога'*, *'руйнація людини'*, *'загадка, таємниця'*, *'спосіб самовираження'*; перетинаються в точках *'перемога – нагорода'*, *'змагання – перемога'*, *'перемога – радість, задоволення'*, *'прогрес, інновація – творчість'*, *'прогрес, інновація – перемога'*, *'прогрес, інновація – руйнація людини'*.

Розділ 3. "Наративний аспект розгортання текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англомовних біографічних романах". Здатність розповідати історії є одним із способів, за допомогою яких люди впорядковують та осмислюють навколишній світ, себе та інших у цьому світі (Р. Барт, Ж. Женетт, Цв. Тодоров, М. Тулан, В. Шміт, Р. Шоулз). Не викликає сумнівів, що життя окремої особистості або окремих періодів в її житті можуть бути представлені як цілісне явище у формі історій, зокрема втілених у біографічній оповіді. Біографічний наратив особливим чином відбиває людські знання, бо не просто реєструє певні факти із життя, а є ключем до їх розуміння.

Актуалізації текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в біографічній оповіді слугує система згорнутих та розгорнутих нарратів як структурно-змістових елементів біографічної оповіді. *Згорнуті нарративи* представлені заголовками біографічних творів та назвами їх розділів чи частин. Крім традиційних номінативної та проспективної функцій (І. Р. Гальперін, З. Я. Тураєва, Т. О. Чекенева), таким нарративам в англійській біографічній оповіді притаманні дві додаткові функції – вони 1) слугують жанровими маркерами біографічних творів ("The Master Painter", "I, Rembrandt", "The Venetian") та 2) актуалізують текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ. Остання функція зумовлена властивістю згорнутих нарратів містити у стислому вигляді базову концептуальну схему всього роману, яка у міру розгортання художнього твору набуває додаткових ознак, збагачуючи та уточнюючи цим зміст текстового концепту. Наприклад, базовою концептуальною схемою, що закладена в заголовку роману І. Стоуна "The Agony and the Ecstasy", є схема ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ДО СЛАВИ Є РУХ ВІД СТРАЖДАНЬ ДО РАДОЩІВ; у романі Д. Вейса "Naked Came I" – ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ДО СЛАВИ Є БЕЗЗАХИСНІСТЬ. Слід зазначити, що у художньому тексті зазвичай відбувається реалізація більше ніж однієї концептуальної оповідної схеми, оскільки невід'ємною властивістю художнього тексту є "множинність смислів" (Р. Барт, О. П. Воробйова, П. Рікер).

В актуалізації базових концептуальних схем, представлених назвами біографічних романів та їхніх окремих розділів, простежується фрактальний принцип (І. Н. Пономаренко, В. В. Тарасенко), який у проекції на художню оповідь полягає в тому, що в кожному тематично значущому фрагменті в той чи інший спосіб повторюється, розгортаючись, концептуальна схема, закладена в згорнутій нарративі.

Розгорнуті нарративи формуються нарративними подіями, які, нанизуючись одна на одну, творять біографічну оповідь. Під подіями маються на увазі певні зміни, пов'язані з цілеспрямованою діяльністю головного героя заради досягнення визначеного результату (К. Нельсон). Враховуючи зміст (Д. Г. Черьомухін) та структуру (І. П. Калошина) творчої діяльності, розроблені у психологічному ключі, виділяємо такі події в творчій кар'єрі головних героїв англійських біографічних романів: *початок творчої кар'єри, навчання, творчі пошуки та самореалізація головних героїв, кульмінація творчості, криза творчості, кінцевий результат творчості*. Зазначені події групуються у три взаємопов'язані нарративи – *Початок творчого шляху, Рух, Досягнення / Недосягнення мети*. Події, за допомогою яких в англійських біографічних романах експлікується концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ, описуються у роботі в термінах пропозицій, основними носіями яких у тексті слугують предикатні (ознакові) слова (Л. Г. Бабенко).

Нарратив *Початок шляху* в художній біографічній оповіді охоплює події, пов'язані із самовизначенням головного героя, тобто прийняттям особистістю рішення присвятити себе тому чи іншому виду діяльності. Можна виділити дві

лінії розвитку цих подій у досліджуваних творах: по-перше, традиційний початок, який передбачає самовизначення у підлітковому віці; по-друге, "пізній" старт (І. А. Стратинська), коли творча особистість самовизначається після двадцяти років. Самовизначення головних героїв аналізованих англomовних біографічних романів відбулося між тринадцятьма і п'ятнадцятьма роками, "пізній" старт властивий лише голландському художнику Ван Гогу. Наприклад:

Idly, without particular interest, he reached into his pocket, pulled out the stub of a pencil and a letter from home, and on the back of the envelope quickly sketched the little figure tramping across the black field. [...] Suddenly he realized that he was homesick for the world of pictures (I. Stone, Lust for Life).

На атрибутивні ознаки події "самовизначення" у творчій кар'єрі Ван Гога вказує лексичний маркер *suddenly* (раптом), що містить семантику несподіваності, раптовості (*lack of expectation*) (RTEWP).

Наратема *Пух* структурується подіями, які пов'язані з активними діями головних героїв, спрямованими на досягнення мети, зокрема, навчання головного героя, творчі пошуки та самореалізація, криза творчості, кульмінація творчості. Наприклад:

It was a painstaking and agonizing task that consumed the day-light hours of long June days. So absorbed did Domenikos become with the work [...]. In fact, the old man made a point of straying away from Domenikos during this period of trial, this vigil, as it struck him, this test for a sort of knighthood. [...] He became increasingly restless, unable to concentrate on smaller pictures to which he was committed, including the Allegory for the King [...] He slept badly [...] His mind was perpetually active, churning, visualizing, the thoughts and images numberless; it seemed that in their want of a specific focus, a specific purpose large enough to occupy them fully. His brain and spirit were devouring him (D. Braider, The Master Painter).

Навчання для відомого іспанського художника Ель Греко постає як випробування (*task, trial, vigil, test*), ознаки якого представлені лексичними маркерами *painstaking* (болісний) та *agonizing* (нестерпний). Із наявності сем 'slow' (повільний), 'careful' (старанний), 'laborious' (важкий) у структурі лексеми *painstaking* (RTEWP) та сем 'pain' (біль), 'suffering' (страждання), 'excitable state' (збудженість) у лексемі *agony* (RTEWP) впливає, що зазначений етап на творчому шляху Ель Греко, який вимагає від нього старанності і ретельності, набуває додаткових ознак тривалості та важкості, і це завдає митцю болю та страждань. Ідея всепоглинальної сили творчості передана вербально за допомогою лексем *consume* (займати) та *absorb* (поглинати) із семантикою руйнації (*destruction*) (RTEWP).

Як свідчить наведений вище приклад, ознаками події "криза творчості" в романі є тривожність (*restless*), розгубленість (*unable to concentrate*), поганий сон (*he slept badly*), плутанина в думках (*his mind was perpetually active, churning,*

visualizing, the thoughts and images numberless). Образ кризи творчості як пожирача, що знищує митця, підсилюється вживанням словесної метафори *his brain and spirit were devouring him* (душа й розум поглинали його).

Події, що входять до наративи *Досягнення / Недосягнення мети*, відображають конкретний результат творчої діяльності головних героїв із вказівкою на їхній емоційний та фізичний стан у кінці творчого шляху. Специфіка втілення зазначених подій встановлюється шляхом зіставлення результату, якого досягли відомі творчі особистості, з тими цілями, які вони ставили перед собою на початку творчої кар'єри. Наприклад:

Rubens was now well established in Rome that there could be little doubt of his becoming, in relatively short order, the most prominent and the most successful painter of the Eternal City – a goal he had set for himself. He had achieved this ascendancy over the native academicians by a combination of good manners, good connections, and the propensity of his painting to please almost everyone (D. Weiss, An Epic Joy).

Однією з цілей фламандського живописця Рубенса (*a goal he had set for himself*) було підкорення Риму, здобуття слави та визнання (*prominent, successful painter*). Ключовим елементом цього уривка, що актуалізує концепт СЛАВА / FAME, окреслюючи результат творчого шляху митця, є словосполучення *had achieved this ascendancy* (завоював пріоритет, владу). Досягти поставленої мети митцю вдалося завдяки особистим якостям, а головне – специфіці своєї творчості, яка сповнювала його силою та енергією, позитивними почуттями. На атрибутивні ознаки слави художника вказують лексичні маркери, вжиті у формі найвищого ступеня порівняння – *the most prominent* (найвидатніший) та *the most successful* (найуспішніший).

Варіативність розгортання наративних сценаріїв шляху до слави видатних творчих особистостей у англійській художній оповіді виявляється, по-перше, у порушенні послідовності репрезентації наративу у структурі сценарію, своєрідній інверсії (*Досягнення / Недосягнення мети – Початок шляху – Рух*); по-друге, в індивідуально-авторському висвітленні подій, що виражається у наявності / відсутності окремих подій у складі певної наративи; по-третє, у наративній перспективі викладу біографічного матеріалу: 1) з точки зору головного героя біографічної оповіді, 2) з позицій персонажів, які його оточують, 3) з погляду оповідача.

ВИСНОВКИ

Біографічний роман, що є об'єктом дисертаційної роботи, – це жанр художнього твору, який описує реальний фрагмент із життя видатної особистості, відтворюючи основні етапи її творчого становлення та самореалізації. Англійський біографічний роман розглянутий у дисертації в когнітивній перспективі, де літературний жанр постає як структура знань, в якій відображені

процеси концептуалізації та категоризації дійсності. З цих позицій маркерами певного жанру слугують не лише жанротвірні ознаки творів, а концепт / концепти, що стоять за цим жанром. Одним із концептів, що знаходять свою реалізацію у біографічних романах, є концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ, що розкриває складні та різноманітні аспекти професійного досвіду видатної творчої особистості.

Специфіка втілення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романів визначається двома факторами: по-перше, його кластерною структурою; по-друге, жанровою своєрідністю досліджуваних романів. З огляду на це для вивчення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в роботі було залучено різні дослідницькі підходи, зокрема, жанровий, семантико-когнітивний та семіотико-нарративний.

Застосування жанрового підходу дозволило на основі встановлення базових жанротвірних ознак англomовних біографічних романів визначити, що для таких творів текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ є жанрово специфічним, а це зумовлює напрямки його текстового втілення.

Звернення до семантико-когнітивного аспекту вивчення цього концепту дало можливість з'ясувати основні особливості його структурної організації та способи актуалізації в концептуальному просторі біографічного роману. У структурному відношенні досліджуваний текстовий концепт є трикомпонентним кластером, що вербально представлений групою концептів: ШЛЯХ / PATH, ТВОРЧИСТЬ / CREATION, СЛАВА / FAME, які, експлікуючись у тематичних фрагментах англomовних біографічних романів, репрезентують свої поняттєві, образні та смислові ознаки. У висвітленні складників текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ простежуються такі особливості: 1) переключення "фігури" й "фону", тобто актуалізація одного складника (що утворює фігуру), в той час як решта концептів відходить на задній план (фон); 2) імплікація, яка полягає в тому, що один концепт переломлюється через інший; 3) наявність певної кореляції між концептами, що простежується на смисловому рівні: концепти взаємодіють один з одним на основі контрасту, злиття, перетинання.

На нарративному рівні досліджуваний концепт актуалізується системою згорнутих та розгорнутих нарратем – структурно-змістових елементів художньої біографічної оповіді. Згорнуті нарратеми, що представлені заголовками біографічних творів, містять у стислому вигляді базову концептуальну схему всього роману, яка фрактально реалізується у межах твору, набуваючи нових ознак і збагачуючи у такий спосіб зміст текстового концепту. Розгорнуті нарратеми представляють текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ крізь призму подій, які відповідають різним етапам творчої кар'єри головних героїв. У досліджуваний художній біографічній розповіді виявляються такі особливості викладу подій: 1) їх стереотипізація, що визначається жанровою природою біографічних романів; 2) фрагментарність, "монтажність" сюжету, характерна для стилістики

кінематографу; 3) дифузне подієве структурування, якому властиве переплетення хронологічно неоднорідних подій; 4) мозаїчність оповідних перспектив. За рахунок такої організації біографічного матеріалу досягається ефект достовірності, панорамності й об'єктивності у художньому викладі. Варіативність наративного розгортання текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в аналізованих творах виявляється, по-перше, у порушенні хронології викладу подій, притаманних творчій кар'єрі головних героїв; по-друге, в різних оповідних позиціях суб'єктів їх висвітлення.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розширенні кола і тематики біографічних романів, де ключовим виступає текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ. Доцільним видається дослідження інших кластерних концептів, з метою виявлення їх спільних та відмінних рис у різних типах дискурсу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Типологія концептів у сучасних лінгвістичних дослідженнях / Н. П. Ізотова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2006. – Вип. 9. – С.99–103.
2. Біографічний роман як різновид біографічної прози: проблеми жанрового визначення / Н. П. Ізотова // Наука і сучасність: зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – Т. 53. – С. 179–187.
3. Асоціативне розгортання концепту ТВОРЧИСТЬ в англійській художній прозі (на матеріалі біографічних романів ХХ століття) / Н. П. Ізотова // Проблеми семантики слова, речення, тексту : зб. наук. пр. КНЛУ. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 18. – С. 46–51.
4. Способи репрезентації ключового концепту СЛАВА в англомовних біографічних романах (на матеріалі біографічних романів І. Стоуна та Д. Брейдера) / Н. П. Ізотова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. КНУ ім. Т. Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2007. – Вип. 11. – С. 155–160.
5. Роль заголовка як сильної позиції в актуалізації ключового концепту художнього твору (на матеріалі англомовних біографічних романів ХХ століття) / Н. П. Ізотова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. КНУ ім. Т. Шевченка / відп. ред. Н. М. Корбозерова. – К. : Логос, 2007. – Вип. 12. – С. 164–169.
6. Наративна організація сучасних англомовних біографічних романів (на матеріалі твору І. Стоуна "Lust for Life") / Н. П. Ізотова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. пр. КНЛУ. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 19. – С. 75–79.
7. Концепт ТВОРЧИЙ ШЛЯХ в англомовному біографічному романі (на матеріалі роману І. Стоуна "Lust for Life") / Н. П. Ізотова // Науковий часопис

НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 2. – С. 44–49.

8. Своєрідність жанрової моделі біографічного роману / Н. П. Ізотова // Матеріали IV Міжвуз. конф. молодих учених "Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур", 1–3 лютого 2006 р. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – Ч. 2. – С. 243–245.

9. Художній концепт як єдність узуального та індивідуального (на матеріалі біографічного роману D. Braider "The Master Painter") / Н. П. Ізотова // Матеріали I Всеукр. наук.-практ. конфер. "Мова. Культура. Комунікація". – Чернігів : ВІТ – сервіс, 2007. – С. 31–33.

10. "Можливий світ" біографічного роману: референційний аспект / Н. П. Ізотова // Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. "Мови у відкритому суспільстві", Чернігів, 13–14 жовтня 2006 р. – Чернігів : ВІТ – сервіс, 2006. – С. 19–20.

11. Сценарій як пропозиційна модель концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ (на матеріалі біографічних романів І. Стоуна) / Н. П. Ізотова // Матеріали V Міжвуз. конф. молодих учених "Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур", 29–31 січня 2007 р. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – С. 176–177.

12. Наративне втілення концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах ХХ століття (на матеріалі роману D. Weiss "Naked Came I") / Н. П. Ізотова // Матеріали наук.-практ. конф. "Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій", 2–4 квітня 2008 р. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – С. 59–62.

АНОТАЦІЯ

Ізотова Н. П. Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах ХХ століття: семантико-когнітивний та наративний аспекти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2009.

Дисертація присвячена розкриттю семантико-когнітивних та наративних особливостей втілення текстового концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ в англomовних біографічних романах крізь призму жанрової природи цих творів. Текстовий концепт ШЛЯХ ДО СЛАВИ розглянутий у роботі як складноструктуроване кластерне утворення, що в художньому просторі біографічного роману представлено групою концептів: ШЛЯХ / PATH, ТВОРЧІСТЬ / CREATION, СЛАВА / FAME, які експлікують досліджуваний концепт у своїй взаємодії. У дисертації запропоновано компонентну модель опису текстового кластерного концепту, який структурується поняттєвим, образним та смисловим складниками.

Особливості наративного втілення концепту ШЛЯХ ДО СЛАВИ з'ясовуються шляхом реконструкції наративних сценаріїв шляху до слави головних героїв

англомовних біографічних романів, які відбивають інваріантні та варіантні схеми розвитку професійної кар'єри відомих творчих особистостей. Варіативність нарратем у досліджуваних творах віднаходить свій вияв у межах хронологічної та оповідної перспектив викладу біографічного матеріалу.

Ключові слова: біографічний роман, текстовий концепт, кластерний концепт, компонентна модель, нарратема, нарративний сценарій, шлях до слави, творча особистість.

АННОТАЦІЯ

Изотова Н. П. Текстовый концепт ПУТЬ К СЛАВЕ в англоязычных биографических романах XX века: семантико-когнитивный и нарративный аспекты. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Киевский национальный лингвистический университет, Киев, 2009.

Диссертация посвящена раскрытию семантико-когнитивных и нарративных особенностей воплощения текстового концепта ПУТЬ К СЛАВЕ в англоязычных биографических романах XX века с помощью установления механизмов взаимодействия в художественном произведении его составляющих – концептов ПУТЬ / PATH, ТВОРЧЕСТВО / CREATION, СЛАВА / FAME.

Концепт ПУТЬ К СЛАВЕ рассматривается в работе как текстовый на основании того, что формой его репрезентации является не отдельный фрагмент или фрагменты текста, а целый текст. Со структурной точки зрения анализируемый концепт представляет собой сложноструктурированное кластерное образование динамического характера. Кластерная природа объекта исследования определяется его способностью быть представленным в текстовом пространстве группой отдельных концептов, которые в своем взаимодействии эксплицируют содержание текстового концепта ПУТЬ К СЛАВЕ.

Специфика художественного воплощения текстового концепта ПУТЬ К СЛАВЕ в англоязычных биографических романах обусловлена двумя факторами: 1) жанрообразующими признаками биографического романа и 2) кластерной природой исследуемого концепта. Первая особенность связана с тем, что для биографических романов текстовый концепт ПУТЬ К СЛАВЕ является жанрово специфическим, и это определяет направления его развертывания в таких произведениях. Тут ПУТЬ К СЛАВЕ осмысливается с двух позиций: 1) как вектор целенаправленной деятельности главного героя романа – известной творческой личности и 2) как средство достижения поставленной цели.

Вторая особенность исследуемого концепта обусловила использование в работе двух подходов к его анализу – семантико-когнитивного и семиотико-нарративного. Обращение к семантико-когнитивному аспекту изучения

данного концепта позволило установить основные принципы структурной организации анализируемого кластерного текстового концепта и способы его актуализации в концептуальном пространстве художественного текста. Использование нарративного ракурса воплощения текстового концепта ПУТЬ К СЛАВЕ дало возможность раскрыть специфику его реализации в художественном повествовании.

В связи с тем, что текстовый концепт ПУТЬ К СЛАВЕ как бы "возвышается", стоит над текстом биографического романа, получая в нем имплицитно-ассоциативное воплощение, его текстовая реализация возможна только посредством его составляющих – концептов ПУТЬ / PATH, ТВОРЧЕСТВО / CREATION, СЛАВА / FAME, которые, актуализируясь в тематических фрагментах биографических романов, складывают мозаику его признаков.

В работе предложена компонентная модель описания структуры концепта, которая интегрирует в себе понятийный, образный и смысловой компоненты, отличающиеся разной степенью абстракции. Понятийная составляющая в структуре концепта устанавливается с опорой на компонентный и дефиниционный анализ слов-номиналов концепта в английском языке. Образный элемент обнаруживается с помощью реконструкции параболических и метафорических образов, которые отражают образную реализацию концептов в биографических романах. Смысловой компонент формируется смысловыми атрибутами, которые эксплицируются в результате анализа словесного воплощения метафорических и параболических образов. Смысловые атрибуты объединяются в смысловые блоки, которые, в свою очередь, организуют ассоциативно-смысловые поля, взаимодействующие друг с другом на основе пересечения, контраста и слияния.

Нарративный подход к анализу текстового концепта ПУТЬ К СЛАВЕ дал возможность реконструировать нарративные сценарии достижения славы известными творческими личностями. Структурно-содержательными элементами нарративных сценариев выступают нарратемы, которые, воплощаясь в тексте биографического повествования в соответствии с последовательностью событий, отражают ключевые вехи в творческой карьере известных людей. Опираясь на семиотический подход к анализу нарратива, события как средства актуализации концепта ПУТЬ К СЛАВЕ были описаны в терминах пропозиций. Установленные таким образом атрибутивные признаки каждого события определяют атрибутивные признаки исследуемого концепта, отражая инвариантность и вариативность профессионального пути выдающихся творческих личностей, каким он предстаёт в текстах биографических романов.

Ключевые слова: биографический роман, текстовый концепт, кластерный концепт, компонентная модель, нарратема, нарративный сценарий, путь к славе, творческая личность.

RESUME

Izotova N. P. Textual Concept PATH TO FAME in English Biographical Novels of the 20th Century: Semantic, Cognitive and Narrative Perspectives. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology in speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2009.

This paper focuses on semantic, cognitive and narrative peculiarities pertinent to the manifestation of the textual concept PATH TO FAME in English biographical novels viewed from their genre perspective. Structurally, PATH TO FAME is viewed as a composite cluster textual concept represented in the fictional space of biographical novels by a group of such concepts as PATH, CREATION, FAME, which actualize the concept under study through their interaction. A componential model of a textual cluster concept, that comprises notional, image- and sense-bearing components, has been elaborated.

The peculiarities of narrative realization of the concept PATH TO FAME are elucidated by reconstructing narrative scenarios of the protagonists' paths to recognition, which reflect invariant and variant schemes of the development of creative personalities' professional career. Narrateme variance in the novels under study is revealed within chronological and narrative perspectives in the presentation of the biographical material.

Key words: biographical novel, textual concept, cluster concept, componential model, narrateme, narrative scenario, path to fame, creative personality.